

DE RIDDERSLAG BIJ DE DUITSE ORDE

door Jan Timmers

Herhaaldelijk is in ons tijdschrift al geschreven over de Duitse Orde en zijn ridders, die het kasteel van Gemert bewoonden. Eeuwenlang bepaalde die orde en zijn ridders immers de gang van zaken in Gemert. Met name de ridders van de Duitse Orde hebben jarenlang tot de verbeelding gesproken en riepen het beeld op van edelmoedige, onversaagde en doortastende voorvechters van de vrijheid en met name dan de vrijheid van het Rooms-Katholieke geloof en de Rooms-Katholieke kerk. Gelukkig zijn wij door recente onderzoeken weer met beide benen op de grond geplaatst. Tussen de ridders van de Duitse Orde waren beslist oprechte heren die het beste voorhadden met hun onderdanen. Aan de andere kant leerden wij ridders kennen die uitblonken in arrogantie en machtswellust (1). Het enig juiste beeld van de ridders der Duitse Orde is uiteraard moeilijk te geven. Zij waren echter allen van adellijke afkomst en daardoor voorbestemd een vooraanstaande rol te spelen in het maatschappelijk gebeuren. Zij bekleedden hooggeplaatste functies in kerk, leger of landsbestuur. Het is onwaarschijnlijk dat de Duitse Ridders tussen hun collega hooggeplaatsten een uitzondering vormden met betrekking tot karakter, gedrag en maatschappij-visie. Met name in de 17-de en 18-de eeuw zullen de Duitse Ridders eerder beschouwd moeten worden als maatschappelijk hooggeplaatste personen dan gelijkgestemde broeders van een geloofsgemeenschap met hooggeplaatste idealen.

Ook met betrekking tot het aantal ridders dat tegelijkertijd het kasteel bewoonde werd vroeger wel gedacht aan situaties die vergelijkbaar waren met kloostergemeenschappen, terwijl er in werkelijkheid lange perioden waren dat er geen enkele ridder op het Gemerts kasteel woonde. De kommandeur van Gemert was de enige Duits Ordens ridder die op het kasteel woonachtig was. Over de bewoners van het kasteel schreef Ad Otten al eerder een artikel in dit tijdschrift.(2) In dat artikel bleek dat er behalve een eventuele ridder een paar

Duits Ordens priesters op het kasteel woonden en bovendien de nodige dienstmeiden en knechten. Alleen de ridders en de priesters waren lid van de Duitse Orde. In de eerste eeuwen na de oprichting van de orde had deze behalve ridders en priesters nog meer soorten leden. Er waren de zogenaamde ser-vantes, die zich samen met de ridders toelegden op de krijgs-dienst. Vanaf de 16-de eeuw komen ze niet meer voor. Voor ambachtelijk werk en handarbeid had men de halfbroeders. Na de 15-de eeuw komen ook die niet meer voor en wordt het werk verricht door niet-leden. Ook zusters heeft de Orde gekend. De twee huizen, die uitsluitend voor zusters bestemd waren, werden echter in 1480 en 1524 gesloten. Tenslotte kwamen de zogenaamde familiaren voor, die overigens geen lid van de Orde waren, maar door giften, krijgsdienst of op andere wijze blijk gaven met de Orde verbonden te zijn. Sinds de 16-de eeuw echter zijn alleen ridders en priesters lid van de Duitse Orde (3).

Iemand die toegelaten wenste te worden tot ridder van de Duitse Orde moest de drie gewone kloostergeloften afleggen (kuisheid, armoede en gehoorzaamheid) en bovendien de gelof-te zieken te verzorgen en de vijanden van het christelijk ge-loof te bestrijden. Verder moest de persoon ridder zijn, het-geen na 1406 betekende dat hij een staat van vier adellijke kwartieren moest overleggen (4). Iemand die aan de voorwaar-den voldeed kon tot ridder geslagen worden. De ridderslag was een uitgebreide en kostbare ceremonie, waarvan de kosten betaald moesten worden door de aanstaande ridder. In het ar-chief van de balij Aldenbiesen komt een overzicht voor van de kosten die gemaakt moesten worden (5). Een gedeelte van dit overzicht volgt hier.

Reglement

was ein im hohen Teutshen Ritter-Orden auffgenommen werdender und zum Ritterschlag gelangender cavallier ahn k^osten zu praestiren habe.

1. Werden die in dem gross-Capitul-shluss de Anno 1700 zur Balleij cassa gewidmete tausendt rthlr dergestalten moderirt, dass ein den novitiat intrettender cavallier fürs k^ufftige mehreres nicht zubezahlen hat alss.....500.--
2. für die in dem hohen ordens buck fundirte statutengelter, wovon der hohen ordens general cassen der dritte theil zukommet...300.--

3. für das kostgelt wehrenden jährigen novitiats, wovon die helffte mit 150.-.- zur Landtcommenden, die andere helffte aber, zu eines zeitlichen herrn Hoch- undt Teutshmeisters cassier-ambt oder zur Trappeneij Mergentheim zu bezahlen.....	300.-.-
4. für die hoff- oder haussbediente, wo ein novitius das novitiat haltet, welches gleich dem kostgelt iedes orts zur helffte mit 25.-.- zu entrichten.....	50.-.-
5. für ein rustmässiges pferdt undt kürass beij dem Rittersschlag	150.-.-
6. für die mahlzeit beij dem rittersschlag.....	200.-.-
7. für die Cantzleij zu Mergentheim, wan nehmlich ein novitius alda den halb-iährigen novitiat machet, vermög alter tax-ordnung 12.-.-, widrigenfalss derselbe solches quantum zur geheimen Cantzleij zu bezahlen hat, dan eben so viel zur balleij-Cantzleij	24.-.-
8. beij dem rittersschlag zum offer ein ducaten und einen rthlr in specie.....	6.-.-

	summa 1530.-.-
	Rheinisher wehrung

Behalve bovenstaande vaste kosten worden in het vervolg van het stuk nog een aantal mogelijke kostenposten genoemd, waarvan de bedragen moeilijk te ramen zijn, omdat ze afhankelijk zijn van de aanstaande ridder. Genoemd worden nog:

- kosten voor logies van de eedafleggers en andere genodigden.
- kosten voor de Duits Ordens priester, die de kandidaat eventueel moet instrueren in de reglementen en statuten van de Orde.
- de muziek en de koster voor het klokkenluiden.
- het schilderwerk en/of de kalligrafie van de in tweevoud over te leggen stamboom en de daarbij behorende oorkonden.
- de beeldhouwer voor het vervaardigen van een wapenschild.
- de aanschaf van zwarte kleding, ordenskruizen, mantel, degen en dergelijke.

Tenslotte wordt nog vermeld dat het verboden is om, zoals in een aantal ballijen gewoonte is, Duits Ordens priesters en ridders te betalen voor hun aanwezigheid. Blijkbaar kwam het

voor dat een kandidaat-ridder op die manier de ceremonie meer aanzien wilde geven. Immers hoe meer (belangrijke) mensen er aanwezig zijn, hoe belangrijker de gebeurtenis en hoe belangrijker de kandidaat zelf.

Duidelijk is dat een kandidaat-ridder, behalve zijn adellijke afkomst, over de nodige financiële middelen diende te beschikken. Het "entreegeld" zou vergeleken kunnen worden met de premie voor een levensverzekering of pensioen, immers is iemand eenmaal tot ridder geslagen, dan kon de persoon in kwestie verzekerd zijn van een goede baan. Aanvankelijk waren dat de wat lager gekwalificeerde functies ten dienste van de landkommanderij of functies bij de strijdkrachten die ingezet werden tegen niet-christenen. Later volgde in de meeste gevallen een functie als kommandeur in een van de kommanderijen, waarbij "overplaatsing" regelmatig voorkwam. Uiteraard was het slechts voor een paar ridders weggelegd door te stromen tot de functie van landkommandeur.

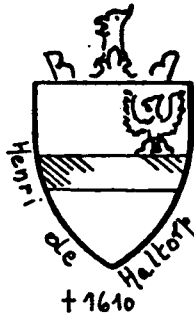
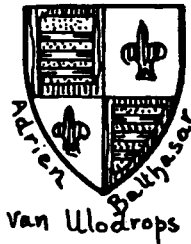
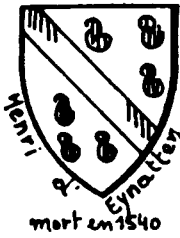
In het archief van de balij Aldenbiesen bevindt zich een lijst van ridders van de Duitse Orde, die de ridderslag ontvingen na 1595. In de periode 1600 - 1700 werden 30 personen tot ridder geslagen. In een bijlage bij dit artikel zijn deze personen vermeld, terwijl tevens is aangegeven welke functies die personen hebben bekleed, althans voor zover bekend. Op 7 september 1708 verklaarde de toenmalige landkommandeur, Hendrik baron van Wassenaar tot Warmond, dat er op dat moment in de balij Aldenbiesen, behalve de landkommandeur zelf, negen kommandeurs zijn en nog vier andere Duits Ordens ridders en dat enkele van die kommandeurs in de voorbije oorlogen, zowel in Hongarije als in Venetië en nog anderen, vochten tegen de Turken in de laatste oorlogen (7). In 1708 kende de Orde binnen de balij Aldenbiesen dus 14 ridders, terwijl deze balij 12 kommanderijen omvatte. In de eeuwen daarvoor zal het niet veel anders geweest zijn. (8)

Ridderslag tussen 1600 en 1700.

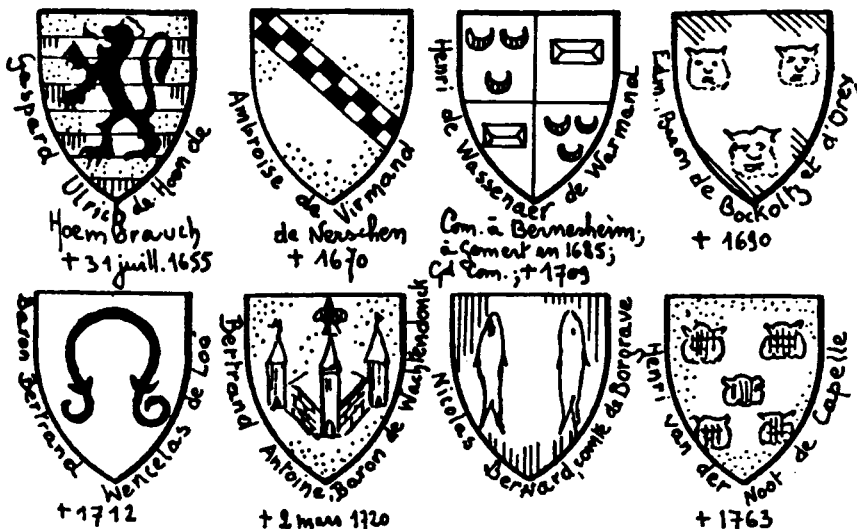
(vooraan is de datum vermeld waarop de betreffende persoon tot ridder werd geslagen) (6).

7 - 2-1612 Wilhelmus van Metternich tot Mullenarck
kommandeur te Keulen 1638-1648.

- 13-10-1615 Stephanus Theodericus van Reuschenberg van Selekomscheffener van Aldenbiesen 1618
 kommandeur Vucht 1630
 kommandeur Gruitrode 1631-1635
 kommandeur Ordingen 1637-1645
 kommandeur Bernissem tot zijn dood in 1653.
- 13-10-1615 Wilhelmus van Quad tot Beeck
 kommandeur St Pieters Voeren 1631-1661
- 4 - 2-1616 Caspar Ulrich Hoen van Hoensbroek
 kommandeur Gemert, overleden te 's-Gravenhage op 31-7-1655. Begraven in de kerk van Gemert.
- 23-11-1627 Wilhelmus van Newhoff
 kommandeur Bekkevoort 1639-1649
 kommandeur Siersdorf 1649-1667
- 4 - 5-1632 Henricus Schenck van Niedecken tot Hellenroede
 kommandeur Gruitrode 1635-1653
 kommandeur Bernissem 1653-1664
- 10- 4-1639 Johannes van Lutzerode tot Clarenbeck
 kommandeur Ordingen 1653
 kommandeur Keulen 1658-1676
- 17- 6-1641 Ambrosius van Virmundt tot Nerschen
 scheffener van Aldenbiesen en kommandeur te Aken vanaf 1646.
 kommandeur Bekkevoort 1653-1655
 kommandeur Gemert 1658-1684, overleden te Gemert op 18-3-1684 en begraven in de kerk aldaar.
- 3 - 1-1651 Johannes van Bilandt
 kommandeur Gruitrode en Vucht.
- 8 - 9-1653 Caspar Schenck van Nidecken, heer van Hellenraed en Brempt.
 kommandeur Ordingen 1664
 kommandeur Siersdorf 1677-1688
- 5 - 1-1654 Johannes Sieger van Spies van Bullesheim
 kommandeur Bernissem 1677-1683
- 3 - 4-1655 Ferdinand van Rolshausen van Butgensack
 kommandeur St Pieters Voeren en Bekkevoort.
- 29- 6-1659 Johan Adam Walbott van Bassenheim, heer van Olbruck en Bassenheim.
 functies in de strijdkrachten, overleden te Hongarije
- 5 -11-1663 Henricus Fransiscus van Kerckem, heer van Haeren
 Overleden te Hongarije bij de strijd tegen de Turken.
- 1 -11-1664 Bernardus Vaestrum van Moersbergen
 kommandeur Bernissem 1684-1688
- 5 -11-1667 Wilhelmus Theodericus van Kolff
 kommandeur St Pieters Voeren
 kommandeur Siersdorf 1691-1717
- 21-11-1666 Vincentius Michael van Eynatten van Opsinnich
 deelgenomen in de strijd tegen de Turken.
- 21-11-1666 Bertram Wessel van Loe van Wissen
 kommandeur Ramersdorf 1671, Kommandeur St Pieters



- Voeren 1676, Bekkevoort 1678, Gruitrode en Vucht 1683, Siersdorf 1688, Gemert 1691, overleden te Gemert 21-3-1712
- 3 - 3-1671 Rutger Caspar van Schoeller
kommandeur Keulen.
- 3 - 3-1671 Johannes Philippus van Elz
functies in het leger in Spanje.
- 25- 3-1679 Fredericus van Renesse
kommandeur Bernissem.
- 25- 3-1679 Ambrosius Josephus van Horn
streed in Hongarije tegen de Turken, overleden als
kommandeur van St Pieters Voeren 1692.
- 9 - 4-1684 Henricus Theobaldus van Goldstein
kommandeur te Keulen
coadjutor in de balij Oostenrijk, later landkomman-
deur van Oostenrijk, overleden te Mergentheim.
- 20- 3-1687 Alphonsus van Hamal van Virues
gewond geraakt in de strijd tegen de Turken en
daaraan overleden.
- 20-10-1688 Henricus Schenck van Nidecken
kommandeur Bekkevoort
kommandeur Siersdorf 1728-1732
- 22-11-1689 Fransiscus Emericus van Reissenberg
kommandeur Bekkevoort 1715-1717
- 21- 2-1690 Diederick Johannes van Doornick
- 9 - 3-1690 Bertram Anton vrij baron van Wachtendonck van Germensell
kommandeur Gemert
overleden op zee als legerbevelhebber tussen Melazzo
en Trappani in Sicilië op 2-3-1720
- 9 - 6-1694 Johannes Wilhelmus van Kesselstadt
overleden te Hongarije.
- 23-11-1699 Johannes Herman van Spies van Bullesheim, heer van
Schimperen en Duckenburg.
Kommandeur Bekkevoort en Gruitrode.



NOTEN:

- (1) Bijvoorbeeld kommandeur Caspar Ulrich van Hoensbroek, zie o.a. Ad Otten, Hoed af voor de kommandeur, Gemerts Heem jrg. 23, 1981, nr. 3, blz. 65.
- (2) Ad Otten, De moeder van het kasteel en haar huishouden, Gemerts Heem jrg. 26, 1984, nr. 3, blz. 85.
- (3) J. Buntinx, De Duitse Orde en de landkommanderij Oudenbiezen, Spiegel Historiaeel jrg. 2, 1967, nr. 1, blz. 3.
- (4) zie noot 3.
- (5) Rijksarchief Hasselt, archief Aldenbiesen inv.nr. 525
- (6) Rijksarchief Hasselt, archief Aldenbiesen inv.nr. 2169, aangevuld met andere gegevens.
- (7) Rijksarchief Hasselt, archief Aldenbiesen inv.nr. 1121
- (8) Met veel dank aan Christiane Jacobs uit Bilzen (België), van wie wij kopieën van de archiefstukken uit Hasselt (zie noten 5, 6 en 7) ontvingen en die daardoor de basis voor dit artikel heeft gelegd.